

Мирјана Павловић

Етнографски институт САНУ, Београд
mirjana.pavlovic@ei.sanu.ac.rs

Галипољци у Пехчеву, Македонија. Приче о пореклу и насељавању¹

Галипољци у Пехчеву, у варошици у данашњој источној Македонији, потомци су становништва са полуострва Галипоље у Турској. До краја Првог светског рата њихови преци су неколико векова живели у селу Бајрамич, да би 1922. године били протерани и плански насељени у Краљевину Југославију, у село Пехчево у Македонији. У првом делу рада изнети су историјски и подаци из литературе, као и сазнања казивача сакупљена током теренских истраживања у августа 2016. године о пореклу и миграцијама Галипољаца. Други део рада посвећен је анализи обликовања, модификовања, преношења и интерпретирања предања о пореклу у прошлости и данас.

Кључне речи: Галипољци, Бајрамич, Пехчево, миграција, порекло

Gallipols in Pehčevo, Macedonia. Narratives about Origin and Settlement

Gallipols in Pehčevo, a small town in what is today Eastern Macedonia, are descendants of population originating from the Gallipoli (Gelibolu) Peninsula in Turkey. Until the end of the First World War their ancestors had for several centuries lived in the village of Bajramič (Bayramli); in 1922 they were expelled and resettled in the village of Pehčevo in Macedonia, then part of the Kingdom of Yugoslavia. In the first part of this paper historical data and facts from the literature are presented, as well as informants' accounts on the origin and migration of Gallipols, collected during field research in August 2016. The second part contains the analysis of the formation, modification, passing down, and interpretation of the traditions on community's origin in the past and present.

Key words: Gallipols, Bajramič (Bayramli), Pehčevo, migration, origin

Галипољци у Пехчеву, у варошици у данашњој источној Македонији, на граници са Бугарском, потомци су становништва са полуострва Галипоље у

---

¹ Текст је резултат рада на пројекту *Мултиетничитет, мултикултуралност, миграције – савремени процеси* (бр 177027) Етнографског института САНУ, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Турској. До краја Првог светског рата њихови преци су неколико векова живели у релативно компактној заједници у селу Бајрамич у галипољској нахији Евреше (Kadiköy – Кадикој). Године 1922, након низа „перипетија“ и у другом покушају, напустили су Бајрамич и плански су насељени у тадашњу Краљевину Југославију, у село Пехчево у Македонији.

Августа 2016. године у Пехчеву сам обавила теренска истраживања етничности Галипољаца, а забележила сам и предања о пореклу и доласку у Бајрамич, тачније сазнања која о том феномену имају потомци Галипољаца у Пехчеву данас. У првом делу рада изнети су историјски подаци и сазнања из литературе о пореклу и миграцијама Галипољаца, док је у другом делу рада, на основу сакупљеног материјала са теренских истраживања, анализиран начин на који су данашњи потомци Галипољаца формирали свест о свом пореклу и како га интерпретирају.

Сачувана и објављена предања, али и литература, посебно историографија, порекло Галипољаца смешта у средњовековну Србију. То је уједно и једини податак у којем се и предања и историјски извори слажу. Све остало: тачна локација у Србији са које су покренути, узрок миграције, време доласка на Галипоље и у Бајрамич, као и потоњи долазак у Пехчево, у великој мери се разликују.

Прве информације у нашој јавности и науци о постојању неке српске заједнице на Галипољу, у месту Бајрамич, потичу из времена Балканских ратова. Наиме, М. Филиповић наводи да је бугарски конзул у Једрену Карајовов имао сазнања да је становништво у местима Бајрамичу и Караџи српско. Исто тако, током Балканског рата то становништво је посетио и бугарски историчар Балашчиев (Filipović 2012, 25–26). На крају, у нашем конзулату у Солуну постојала је забелешка да је 30. априла 1914. године 380 Срба стигло из Бајрамича у Солун (Ćorović 2012, 18).

Међутим, то су све посредне информације. Наиме, података о непосредним истраживањима о српском становништву у Бајрамичу немамо. Прва теренска истраживања међу њима спровео је тек 1937. године Миленко Филиповић (Filipović 2012), али у Пехчеву, дакле тек по њиховом пресељавању из Галипоља у тадашњу Краљевину Југославију, односно данашњу Македонију.

Порекло, време и узрок миграције из Србије

Историјски подаци

Погледајмо прво укратко досадашња историјска сазнања о досељавању Срба у Бајрамич. Првенствено треба рећи да наука до данас није категорички утврдила одакле је ова група дошла у Галипоље, када је пребачена тамо и где је све живела. О свему томе у науци и данас постоје контрадикторни подаци.

Омер Лутфи Баркан у пописним дефтерима из прве половине 16. века наводи да је пописано 332 домаћинстава у близини Галипоља који су записани као „депортирци из Сремског санцака у Мађарској“ (Urošević 2012, 659).

Турски историчар Емецен (Emecen) наводи да, по једном галипољском дефтеру који он датира још у 1530. годину, дакле почетак владавине Сулејмана Законодавца, у западној историографији познатијег као Сулејман Величанствени, у неким селима Галипоља живи становништво под именом *Sirem sürgünleri* (изгнаници из Срема). Зато српску сеобу смешта у време 1520–1530. године, највероватније после пада Београда 1521. године. (Emecen 2012, 687). Изгнанство се догодило по личној султановој наредби и изгнаници са острва Срем² по истој наредби насељени су у девет села на улазном делу галипољског полуострва са тракијске стране, у области Малкара-Евреше: Бајрамич, Болавади, Еврен, Гејгелди, Гелцик, Халачдереси, Карагач, Теке и Учдаре. Изгледа да је бар пет од наведених села било напуштено односно ненасељено, а остала су била јако слабо насељена. (Emecen 2012, 691–694). Узрок ових исељавања, с једне стране, јесте казна због учествовања у побунама против Турака, али и безбедносни разлози – јер је подручје с којег су исељени чинило гранични простор према Аустрији, чиме је спречено да се српско становништво удружи с Мађарима у неким новим ратовима против Османског царства. С друге стране, насељено је испражњено подручје на Галипољу које је у наредном периоду доносило приходе. (Emecen 2012, 691–694)³.

Нешто каснији Ахмед Рефик пружа податак по којем Порта издаје заповест 24. новембра 1560. године галипољском кадији да се заложи за сабирање вишка жита са хасова сремских депортираца и да их царским лађама отпреми у Истамбул (Војанић Лукаш 2012, 659). На основу тог податка Душанка Бојанић Лукач претпоставља да су на Галипоље пресељени изгнаници из Срема након безбројних турских провала пре освајања Београда. Имајући у виду радове Филиповића и Ивића, по којима међу Галипољцима постоји предање да потичу из Јагодине, она износи хипотезу да је након ове прве миграције следила и друга крајем 16. или почетком 17. века, којом је становништво из Јагодине пресељено у иста места на Галипољу. Стапањем старих и нових миграната и њихових сећања преовладало је предање свежије групе, па је успомена на порекло из Срема нестала. Тиме она на извештај начин мири историјске податке Баркана и Рефика са сачуваном традицијом Галипољаца које износе Филиповић и Ивић и које ћу опширније изнети у следећем поглављу (Војанић Лукаш 2012, 656). Ову претпоставку подржава и Атанасије Урошевић. Он цитира податке немачког путописца Ханса Дерншвама из 1553. и 1555. године, по којима су у то доба Турци у

² Како се предео налазио између река Саве и Дунава, османлијски извори тај предео најчешће називају острво Срем.

³ Исте узроке исељавања помиње и Филиповић (Filipović 2012, 28).

опустошену околину Јагодине доселили неке Мађаре, као и навод Степана Герлаха из 1573. године да су у околини Јагодине постојала три мађарска села. Зато Урошевић закључује да су Галипољци потомци тих „Мађара“ исељених у Јагодину, па затим по султановој заповести 1677. године пребачени на Галипоље. Како су они у околини Јагодине провели више од 120 година, „могли су се говорно стопити са становништом околине“. Он наглашава и да „ови јагодински Мађари, нису били Мађари, већ наш живаљ из неког јужног дела Мађарске који је био под Турцима“ (Urošević 2012, 660).

Радмила Тричковић, анализирајући начин плаћања цизје (пореза) у турским дефтерима 1641. године, долази до закључка да су становници четири насеља на Галипољу изгнаници са острва Срем, а као узрок миграције наводи прогонство (Trčković 2012, 668–669).

Историјски извори, дакле, порекло галипољских Срба већином смештају у Срем, али дозвољавају и могућност да је постојала и етапна миграција која је водила из Срема до Јагодине и тек један век касније до Галипоља.

Како је текла ова миграција од Срема до Галипоља сећања су врло оскудна. Филиповић, наиме, наводи да су му казивачи пренели предање по којем су „у путу од Јагодине малу децу, која нису могла да иду и у путу падала од умора, потрпали у кошаре и тако их одвели до Учдера“. (Filipović 2012, 28). Једино што је у историјским изворима, међутим, записано јесте присилно одвођење српског становништва из Срема и Београда као робље у Турску, након што је Сулејмана I Величанствени⁴ (1494–1566) 1521. године заузео Београд. Осим на Галипоље, један део изгнаника је насељен у широј околини Цариграда – Истамбула, и у један квартал у самом Истамбулу. Њихов мукотрпан пут цариградским друмом – „док су крвавих ногу гмизали ка Цариграду“ – заједно са светињама које су понели из београдских цркава описује, на основу казивања једног хроничара, Р. Самарџић: „Силан је народ излазио на пут између Београда и Цариграда да види прогнанике и поклон се иконама и моштима“. (Samardžić 1976, 85–87). Он претпоставља да је у поворци било „најмање две хиљаде мужева, жена и деце“ (Samardžić 1976, 87). Султан је, врло прагматично, дозволио излажење народа на друм којим је колона пролазила и целивање моштију, икона и црквених утвари, под условом да се за то плати, а новац је ишао у царску ризницу. (Samardžić 1976, 89).

Предање о пореклу

Предања самих Галипољаца о њиховом пореклу у великој мери се разликују од изнетих историјских података.

Конзуларне власти у Једрену, записале су да је српско насеље Барјамич или Баремић од близу 500 душа постојало до пролећа 1914. године

---

⁴ Док је на западу добио име Величанствени због својих освајања, у Турској је Сулејман I познат под надимком Кануни – Законодавац због бројних реформи и закона које је увео у османској Турској.

на Дарданелима. Истовремено, забележено је и њихово предање по којем су њихови преци после Косовске битке одведени као робље из неког места Јагодице или Јагоднице, као и да је пре тога њима владао „султан“ Лазар. Старији људи такође су причали да су у „руско време“, односно за време руско-турског рата 1878. године, код њих у Бајрамич долазили неки руски војници и официри који су им обећавали да ће бити враћени у Србију, али да то није испуњено (Ćorović, 2012, 17).

Након првог светског рата Ђорђе Крстић такође бележи њихово предање по којем су их Турци након Косовске битке „повели за собом као своје чобане“ (Krstić 1928, 27–28), док Јеремија Павловић 1928. године наводи да су по предању они пресељени из Јагодине и настањени уз грчки елемент у село Бајрамич, као и да ништа не знају о времену и узроку свог насељавања. Грчко име тог Бајрамича било је Пасхаљ (Pavlović 2012, 9).

Предања галипољских Срба о пореклу и животу на Галипољу први је систематски забележио и анализирао током својих теренских истраживања у Пехчеву 1937. године Миленко Филиповић, дакле у време када су у самој заједници сећања још увек била врло жива. Своје резултате изнео је у студији „Галипољски Срби“ (Filipović 2012). Поред тога, подаци о њиховим предањима могу се наћи и у документу – Представци⁵, коју је 150 галипољских Срба из Пехчева упутило Савезној народној скупштини у Београду након Другог светског рата, а чији концепт сам имала прилике да видим на терену у Пехчеву. На крају, порекло Срба у Пехчеву анализирао је на основу лингвистичких истраживања и Павле Ивић у својој докторској дисертацији „О говору галипољских Срба“ (Ivić 2012).

Према Филиповићу, међу галипољским Србима у Пехчеву опште је распрострањено предање, које он не доводи у сумњу и прихвата га, да су Турци 40–50 заробљених војника са породицама као ратно робље превели из Јагодине у Тракију. То се, по предању, догодило у доба цара Лазара и цара Мурата, када је Србија пропала, односно у време Косовске битке 1389. године (Filipović 2012, 28, 32).

Живот на Галипољу

Како су досељени као робље, очекивало би се да су Срби у Турској били у потпуно подређеном душтвеном положају, односно да су живели без икаквих права и самим тим убрзано асимиловани. Историјски извори, међутим, говоре другачије. Срби досељени из Београда у Цариград, у Београдску шуму, на пример, имали су статус „лични робови“ Сулејмана Величанственог и као такви многе повластице, посебно у плаћању пореза.

---

⁵ У даљем тексту овај документу ћу скраћено наводити као „Представка“, а добила сам га од казивачице чији је деда учествовао у његовом састављању (ж, 1970)

Након насељавања сремских изгнаника, како наводи Емечен, галипољска села су оживела. Укупан број насељеника аутор процењује на 2230 душа, а за свако место појединачно пописан је и број кућа. По неким проценама у галипољским селима било је чак 3000 досељеника. Он наводи и имена насељених Сремаца: Радица, Павли, Радослав, Радиван, Марко, Вук и др. Уз поједина имена стоје и белешке које указују на ранији и садашњи друштвени статус тих личности. Како су они били ослобођени плаћања цизје, то значи да су били привилеговани. Термин *хеџија* указује на старешину хришћана у једном месту (Емечен 2012, 694–695.), Становништво се највише бавило земљорадњом и обично су узгајали: пшеницу, јечам, овас, лећа, нохут, сусам, просо и памук, а бавили су се и узгојом оваца и свиња. Неки су чак имали и обрадива земљишта у другим селима (Емечен 2012, 694–695.). По попису из 1567/68, помиње се да су ова села укључена у вакуф *џамије Сулејманије*. У истом попису помиње се и једно грчко село, као и нека мешовита грчко-српска села (Емечен 2012, 696). У дефтерима из 1601. године бележе се већ и муслимани конвертити, а јавља се и све снажнији утицај грчке културе (Емечен 2012, 697).

Ипак, према неким другим историјским изворима галипољски Срби нису имали такав повлашћен положај, већ се у изворима јављају као прогнаници и сужњи без привилегија. Правни положај раје сремских изгнаника, по једном податку о сакупљању цизје из 1641. и 1645. године, био је неповољан, односно, и после читавог века проведеног у изгнанству, они су имали статус кажњеника, на шта управо указује начин плаћања цизје, јер је њихово дело (ратовање против султана) сматрано „огрешењем“ о султана (Tričković 2012, 130–131).

Учдаре

По предању које је забележио М. Филиповић, изгнани Срби су прво насељени у село Учдаре, које су и основали. Ту су се бавили тесањем камена који је коришћен за изградњу грађевина у Цариграду. Они су из мајдана вадили велике плоче и слали их у Цариград. Осим тога, секли су и дрвену грађу коју су носили и продавали на суседним трговима. Израђене плоче сами су превозили до пристаништа код Иксимила, одакле су бродовима превожени у Истамбул. За превоз камена до мора насељеници су имали четрдесет пари царских бивола и кола, а многи су имали и своје сопствене биволе. Док су Срби обављали тај посао за султана „он их је и хранио“, а затим су добили куће и земљу и лепо су се сместили и живели. У почетку у месту нису имали ни цркве, ни попа, а касније су подигли цркву посвећену Св. Богородици. Ту су на дан Мале Госпође долазили на сабор и људи из Бајрамича, Караце и Алмалије и доносили курбан. У Учдару су лепо живели док нису почели да их узнемиравају Турци из села Кавакчакала. Пред расељавање из Учдара у њему је било 80–90 кућа покривених плочама. (Filipović 2012, 33)

Након неколико деценија Срби напуштају Учдаре зато што је, по предању, над тим местом било неко проклетство, па нису имали среће у браковима „нису се плодили“. (Predstavka, 2). По другој варијанта, која је по

Филиповићу вероватнија, Учдаре су напуштени због насиља Туркмена из околних села Кавакчакала, Лулиће и Обе. Из Учдара су се населили поглавито у Бајрамич и Карацу, али и у села Јагач и Шарђој (Filipović 2012, 33–35)

Према Представци, у којој се каже да је настала „на основу података сакупљених од старих људи“, а која су „заснована на предањима преношеним од поколења на поколење“, дају се скоро исти подаци:

„Сматра се да су наши прадедови као ратно робље, а посебно као тесари камена одведени ... да носе камен са колима за изградњу Цариграда“ (Predstavka, 2).

Претпоставља се да су наши мигрирали у 16. или 17. веку. Прво су насељени у Учдаре, у којем су живели неколико десетина година. Касније средином 18. века, под притиском Туркмена били су принуђени да сиђу у села Бајрамич и Караца. Претходно је село Бајрамич било насељено Турцима и носило је назив Бајрамдере (Predstavka, 2).

Већ летимични поглед на наведена предања показује невероватну сличност, скоро истоветност. То посебно не чуди јер писци Представке дословно наводе да им је позната књига М. Филиповића и да су је користили, као и да је прилажу уз своју Представку као доказ.

Бајрамич

Срби су се из Учдара у Бајрамич пресељавали у више етапа. И ово место је основала једна група насељеника из Учдара, односно, пошто је ранији чифтлук Бајрамич опустео, Срби су га откупили и основали своје место (Filipović 2012, 34). У Бајрамичу је живело 120 српских породица. Нису имали своје институције – ни школу, ни цркву, нити своја друштва, где би се окупљали. Срби су у Бајрамичу били имућније становништво. Бавили су се разноврсном привредом. Ипак, њихово основно занимање је било сточарство, а имали су три дућана (један је држао Цинцарин) и четири кафане. Ту су се људи окупљали, а у сеоске трговине по колонијалну робу долазили су и Турци из суседних места. (Filipović 2012, 40). Срби у Бајрамичу у почетку су живели у релативно добрим односима са суседним Турцима.

Насељеници у Бајрамичу су се

„одлично етнички одржали иако су били опкољени са свих страна различитим етничким групацијама. Са једне стране, су били опкољени турским живљем, са друге грчким, а са треће бугарским“.

По њиховом мишљењу, то је и био разлог што су се очували. „Зато што се притисак различитих етничких групација на њих све више сваљивао, могли су да одрже обележја свог дијалекта и основне особине обичаја својих сродника које су напустили још у 17. веку“ (Predstavka, 2). Србе у Бајрамичу Бугари из околине називали су „Српчета или Сургунчета (изгнаници), док су их Грци због њиховог дијалекта називали Булгаро-Серви“ (Predstavka, 2). Поред

турских, у Бајрамичу су постојали и српски топоними: Велики и Мали вир, Јелин поток, Караџина, чесма Танасаћина, Велики и Мали Јар (Predstavka, 3). И у Бајрамичу је долазило до мешовитих бракова. Како су жене често умирале, Срби су се женили Гркињама из суседних села, али оне су у већини усвајале дијалект галипољских Срба и асимиловале се. Тако да ти мешовити бракови нису слабили „етнички елемент“ у Бајрамичу (Predstavka, 2).

Последњих година у Бајрамич су Грци постепено почели да шаљу своје учитеље и свештенике. Они су у школи и цркви били обавезни да говоре званичан грчки језик. Деца су тако све више учила грчки језик. Међутим, да би могли да се споразумевају у обичном животу и учитељи и свештеници били су принуђени да науче дијалект галипољских Срба.

„Позната је наша народна поговорка ‘Поп у цркви пује грчки, а ми дома нашенски (српски) бисидимо’“ (Predstavka, 3).

Друга група пресељеника из Учдара отишла је у грчко село Караџа. Како су у њему Грци били у већини они су се убрзо асимилирали – „погрчили“. Многи су прешли и у Бајрамич. (Predstavka)

Ситуација у Бајрамичу и положај Срба драматично се мења почетком Балканских ратова и Првог светског рата.

Реемиграција у матицу – нова одисеја

Први Балкански рат имао је великог утицаја на буђење националне свести код Срба у Бајрамичу. Када је српска војска 1912. године стигла до Једрена, Срби су очекивали да ће стићи и до њих и ослободити их. Године 1913. у Бајрамич долази за жандармеријског поручника Адем-ефендија из Новог Пазара, који је на Србе у Бајрамичу имао великог утицаја и наговарао их да се врате у Србију. С друге стране, велики територијални губици у Балканском рату изазвали су велико огорчење код галипољских Турака и они су почели да се свете суседном српском становништву. (Filipović 2012, 41). Једном приликом 1912. године, Срби су били упозорени да ће Турци напасти село и успели су да побегну у планину. Сутрадан су Турци похарали село. Запалили су цркву, школу, дућане, неке куће и побили су старце који су се затекли у селу. Одвели су 400–500 говеда и побили све свиње у селу. Срби су из цркве, ипак, успели да спасу неке иконе, које су касније носили у својим новим сеобама као хамајлије. (Filipović 2012, 41). Крајем 1912. године Бајрамич заузимају Бугари и држе га осам-девет месеци. Србима је под њиховом влашћу било лакше. Истина, тада су и Срби одлазили у турска села и пљачкали их, за шта су им се Турци опет осветили 1913. и 1914. године (Filipović 2012, 41).

Након Букурештанског мира 1913. године, Бајрамич је поново под турском влашћу. Турци су у село довели босанске муслимане из Скопља, што додатно компликује етничку ситуацију. Како им је њихов епископ рекао да им не може помоћи, у Цариград одлази српска деутација код руског, грчког, бугарског и српског посланика, као и у патријаршију, и моли да се из Турске

преселе у Србију, јер се у свом селу нису више осећали сигурним. Уз помоћ руског, српски посланик је успео да им издејствује дозволу за сеобу и они су добили пасоше. По повратку депутације, једне вечери Турци опет нападоше и растераше сву стоку у селу. Касније, уз помоћ жандарма, Срби повратише стоку, али добише наредбу да се за три дана иселе у Србију. Неким турским колима стигоше до Галипоља и погодише се с једним турским бродом да их превезе до Солуна. Ипак, одустали су од тог превоза и капаре јер су се плашили да ће их Турци побити наред мора, па са другим руским бродом стигоше до Солуна. Ту их је прихватио српски конзул и послао за Скопље. У Скопљу се нађоше у чуду, пошто их домаће становништво прогласи за Цигане, јер су њихове жене носиле шалваре. Привремено су били смештени у село Александрово, где су провели 5-6 месеци, а неки су прелазили у Скопље, јер су имали новаца. Власт им је затим доделила земљу у неколико села у околини Скопља и чак припремила грађу за изградњу кућа. До тога, ипак, није дошло, јер је избио Први светски рат и настале су нове невоље. Када су Бугари заузели Скопље, Срби су одведени у интернацију. Заправо, Бугари су Галипољце поделили у две групе. Једна већа група одведена је у села у околини Ниша и Алексинца, а друга у Пирот, а затим у Пловдив. У селима у околини Алексинца Срби су радили као слуге и обрађивали земљу тамошњег становништва на пола и на трећину. У Пловдиву су били у правој интернацији (Filipović 2012, 24–25).

По завршетку Првог светског рата, погрешно обавештени од грчких војника да је Бајрамич припао Грцима, Галипољци из Ниша и Алексинца окупише се и кренуше на пут и, након превозења различитим превозним средствима и задржавајући се у појединим местима, после четрдесет дана, почетком 1919. године, стигоше у Солун, где доживеше велико разочарање, јер је Бајрамич и даље био под турском влашћу. Неки Срби се вратише у Скопље, а друге су Грци сместили у Лутру, где су провели годину дана, али су ту доста страдали од болести. Године 1920. Бајрамич ипак припада Грцима и Срби из Лутре кренуше у свој крај. По доласку у Бајрамич, поправише своје куће и, уз помоћ Грчке, почеше да граде и нове, а на основу жигова сакупише и нешто своје стокe отете од Турака. (Filipović 2012, 43).

Група из Пловдива (12 породица) марта 1919. године одлази у Цариград, а затим креће ка Галипољу, али су у томе спречени, јер су наводно продали Бајрамич. Како су неки на путу за Галипоље страдали, само 5 или 6 породица је успело да се врати у Цариград. Они ипак 1920. године одлазе у Солун, састају се са првом групом и ту остају годину дана. На крају 1920. сви крећу у Бајрамич. Та повратничка група Срба на Галипоље била је знатно смањена, јер су неки остали у Пловдиву, Скопљу и Солуну. Али септембра 1922. године, након грчко-турског рата, Бајрамич коначно припада Турској, а Срби и Грци су сасвим изненада морали да га напусте. Овога пута нису успели да понесу готово ништа. Оставили су пуне куће, а по неколико породица се „наврат-нанос“ трпало у једна кола. Од икона понели су само икону св Петке, коју сматрају чудотворном (Filipović 2012, 44), а коју и данас чувају и поштују у Пехчеву. Када су стигли до реке Марице, раставили су

кола и превезли их чамцима преке реке, а затим их поново саставили и сувоземним путем некако стигли до Солуна. Друга група је лађом стигла до Солуна.

У Солуну су одмах од нашег конзула тражили да буду пребачени у Србију, али су сада проблеме почеле да им праве грчке власти, чак су их и присилно задржавали у Солуну. Анализом матичних књига у солунској парохији Светог Саве у Солуну, Г. Благојевић открива да су избеглице из Галипоља двадесетих година XX века у Солуну живеље „код српских штала“. (Благојевић 2012, 125–126). Грци су им чак обећавали да ће им ослободити једно село, али Срби на то нису пристали. Проблеми су трајали два месеца. На крају, 19. децембра 1922. године, кренули су за Краљевину СХС, а за место њиховог насељавања одређена је варошица Пехчево у данашњој источној Македонији (Filipović 2012, 44).

Живот у Пехчеву

Пехчево се налази у источном делу Македоније, на граници према Бугарској. Према историјским изворима његова историја почиње с доласком Турака на Балканско полуострво. Свој највећи културни и економски просперитет место доживљава у другој половини 19. и почетком 20. века, када постаје културни, трговински и административни центар, као и раскрсница путева према многим местима. Турци су га тада звали „Cucuk Stambol“ (Мали Стамбол – Истамбул). Град је имао развијену градску чаршију са бројним занатским и трговинским дућанима, 9 кафана и фармацију, затвор, медресу, сахат-кулу, турско купатило, многе џамије и православну цркву. Године 1904. град је био уништен у снажном земљотресу. Његова стагнација настављена је и током Балканских ратова и Првог светског рата. (Miovski 2000, 2). У такву средину, власти Краљевине СХС насељавају 73,74 породица, Срба с Галипоља у напуштене турске куће (Filipović 2012, 44–45). Свака породица је добила и 5 хектара земље. У новом месту су били принуђени да се адаптирају, јер док је Бајрамич имао медитеранску климу, Пехчево је било планинско место (900–1000 м надморске висине). Услови за развој сточарства били су много гори него у Бајрамичу, а земља коју су добили била је слабе родности, а добили су и мање земље. У прво време, да би опстали, Срби с Галипоља су се у Пехчеву бавили кириџијањем. Ипак, потомци галипољских Срба у Пехчеву су и 1937. године, када их је проучавао М. Филиповић, чували свест о свом пореклу, свој језик – дијалект и низ обичаја (Исто, 28–124). Током Другог светског рата, бугарске власти које су владале том облашћу спровеле су своју аграрну реформу, којом је галипољским Србима такође одузет део земље, а једва су се спасли и поновне интернације. Након стварања ФНРЈ, део одузете земље ипак им је враћен. Ипак, галипољски Срби никада нису успели економски да се поврате, односно да достигну економски статус, иметак и углед који су имали у Бајрамичу пре Балканских ратова. (Filipović 2012, 27–28)⁶

---

⁶ Такве приче слушали су и моји казивачи.

Приче из Пехчева о пореклу и миграцији

Предања која сам забележила од мојих казивача у Пехчеву и наука у многим елементима се разликују. Док лингвистичке и етнолошке анализе прихватају локацију са које из средњовековне Србије потичу Срби у Бајрамичу, али не и време њиховог насељавања, дотле анализе историјских извора не прихватају ни време ни локацију предања. Ипак, неке поменуте историјске анализе покушале су да помире писане историјске изворе првог реда (дефтере и извештаје Порте) са забележеним и сачуваним предањима Срба са Галипоља.

Данашњи потомци Галипољца у Пехчеву рођени су у овом месту, као и већина њихових родитеља. Они имају донекле различита становишта и сазнања о пореклу Галипољаца.

Тако је и данас у Пехчеву, као што је то Филиповћ забележио, најраспрострањенија варијанта по којој су Галипољци пореклом из Јагодине, а пресељени су након Косовске битке.

„Наши стари су од Јагодине дошли у Бајрамич“ (ж., 1947).

„Мени је 81 година и стално сам од старих слушао и сигурно смо од Јагодине. Не слушајте друге приче. То су после измислили“ (м.).

„Наши дедови су стално говорили да потичемо из Јагодине, а и Филиповић је тако забележио“ (м., 1932).

„Пошто се причало да смо из Јагодине мене је отац послао тамо на школовање“ (м., 1960).

„Ја нисам Галипољка, али сам од свекрве слушала да су они тамо дошли из Јагодине“ (ж., 1950).

По другој варијанти, Галипољци су пресељени из села Јагодице, које је било на Косову (м., 1942), а по трећој, они су прво пресељени као тесари камена у Цариград, а потом у Учдар, и тек након тога у Бајрамич. (м., 1946)

Како су моји казивачи школован људи, поред приповедања старијих, која су, као што је већ речено, још у време њихових очева била под утицајем литературе, на њихове претпоставке о пореклу, поред објављених књига, утицали су и различити истраживачи и заинтересоване особе које су посећивале ову групу. Осим тога, неретко су и сами размишљали о овом проблему и размењивали своја сазнања са другим припадницима групе.

„По неким испитивањима за која сам читао, сад већ не знам где, наши су у Бајрамич насељени од Книна. Били су ускоци“ (м., 1959).

Забележила сам и дискусију два казивача:

„Сад сам од Челоковића чуо да смо из Војводине. Из Војводине. Да. Немогуће. Ма то никад нико није поменуо од старих“ (м., 1959. и м., 1960).

Нису ретке ни дискусије о пореклу међу самим Галипољцима.

„Причам понекад са друштвом у кафани одакле смо. Већином сви кажу да су стари говорили да смо од Јагодине, и ја сам од мојих старих тако слушао, али мени стари галипољски језик највише личи на далматински, па мислим да смо негде од тамо“ (м., 1960).

„Ма пустите, људи свашта причају и измишљају, ми смо сигурно од Јагодине, сви стари су тако говорили“ (м., 1949).

Тако се и дан данас, као и некада, нижу различита предања о пореклу. На крају, мојим казивачима у Пехчеву данас најневероватније звучи претпоставка да је порекло Галипољаца у Срему, а то је управо оно што савремена историја тврди. То је разлог што они данас не прихватају као тачну ни једну варијанту о њиховом пореклу.

Данашње представе о пореклу Галипољаца у Пехчеву формиране су⁷, с једне стране, на основу преношених предања моделираних у различитим периодима, па тако обликоване и обogaћене, преношене су следећим генерацијама, које су их такође обликовале и обogaћивале својим схватањима. „Ми овде живимо већ 90 година и свако понешто зна или је чуо“ (ж., 1970). На крају, ову групу су последњих година посећивали, мада ређе, и различити истраживачи. Моји казивачи у Пехчеву помињу и нека теренска истраживања из Грчке, али су им њихови резултати остали непознати.

Дакле, данашње представе и претпоставке Галипољаца у Пехчеву о пореклу њихових предака на Галипољу представљају, у ствари, на различите начине комбиноване, с једне стране, фрагменте старих предања које су чули или које су прочитали и, са друге стране, податаке из литературе и штампе зачињене и самосталним промишљањем и „аматерским анализама“ у разговорима са припадницима своје групе.

О самој миграцији моји казивачи много мање причају. Неки знају да је било две миграције.

„Око Балканских ратова ваљда моји су били интернирани у Пловдиву и онда су некако успели поново да се пребаце у Баграмич“.

„После сукоба на Галипољу између Грка и Турака, велика је то битка била, о томе је сниман и филм, моји су сувоземним путем ишли за Солун, а не бродом. Кад су дошли до реке Марице морали су да раставе кола и да их тако пренесу преко реке. После су их понови саставили и некако стигли у Солун“.

---

⁷ О начинима моделирања прича и митова о Србима у дијаспори видети и у: Lukić Krstanović 1993, 129–144.

„Мог деду су задржавали у Солуну, али он никако није хтео да остане, пошто-пото је хтео да иде у Србију.“ (1933)

Наведимо и то да је свим казивачимо познато да њихови преци нису мислили да ће за стално да остану у Пехчеву, већ су се бар првих година надали да ће се вратити у Бајрамич, јер су сматрали да су тамо боље живели, односно да су економски услови, то јест клима – близина мора – и услови за узгој стоке и обраду земље били много бољи, а ималу су и више земље. Уопште, сматрали су да су били богатији. „Моја баба Гркиња није хтела да иде из Бајрамича, она је тамо имала 800 ha земље“ (м., 1959).

„Живот је међутим хтео другачије. Остали смо овде и измешали се.“ (м., 1963)

Литература

- Blagojević, Gordana. 2012. *Srbi u Solunu u prvoj polovini 20. veka. O religijskoj pripadnosti i etničkom identitetu*. Beograd: System Intelligence Products i Etnografski institut SANU.
- Bojanić Lukač, Dušanka. 2012. „O prošlosti Galipoljskih Srba“. U *Galipoljski Srbi*. prir. Borisav Čeliković, 651–656. Beograd: Službeni glasnik i SANU. Preštampano iz *Zbornik za društvene nauke*, 48 (Novi Sad 1967: Matica Srpska).
- Čeliković, Borislav. 2012. „Pogovor.“ U *Galipoljski Srbi*, prir. Borisav Čeliković, 703–716. Beograd: Službeni glasnik i SANU.
- Ćorović, Vladimir. 2012. „Jedno staro srpsko naselje kod Carigrada“. U *Galipoljski Srbi*. prir. Borisav Čeliković, 17–18. Beograd: Službeni glasnik i SANU. Preštampano iz *Glasnik Geografskog društva, XX* (Beograd 1934).
- Emecen, Feridun. 2012. „Istorija jedne migracije s početka XVI stoleća. Sremski izgnanici na Galipolju“. U *Galipoljski Srbi*, prir. Borisav Čeliković, 681–698. Beograd: Službeni glasnik i SANU. Preštampano iz *Istorijski časopis, XLII–XLIII* (1995–1996) Beograd 1996:
- Filipović, Milenko. 2012. „Galipoljski Srbi“. U *Galipoljski Srbi*, prir. Borisav Čeliković, 19–142. Beograd: Službeni glasnik i SANU.
- Ivić, Pavle. 2012. „O govoru galipoljskih Srba.“ U *Galipoljski Srbi*, prir. Borisav Čeliković, 143–649. Beograd: Službeni glasnik i SANU. Preštampano iz *Srpski dijalektološki zbornik XII* Beograd 1957. Izdavačko preduzeće „Naučna knjiga“.
- Krstić, Đorđe. 1928. „Kolonizacija u Južnoj Srbiji“. Sarajevo.
- Lukić Krstanović, Miroslava. 1993. „Putujuće price iz daleka“. *Glasnik Etnografskog instituta SANU XLII*: 129–144.

- Mioviski, J. 2000. *Pehčevo i opština niz istorijata i danas*. Pehčevo: Opština Pehčevo.
- Pavlović, Jeremija. 2012. „Najnovije doseljavanje stanovništva”. U *Galipoljski Srbi*, prir. Borisav Čeliković, 8-14. Beograd: Službeni glasnik i SANU. Preštampano iz knjige „Maleševo i Maleševci”, (Beograd 1928).
- Samardžić, Radovan. 1976. *Sulejman i Rokselana*. Beograd: Srpska književna zajednica.
- Tričković, Radmila. 2012. „Galipoljski Srbi i Jagodina”. U *Galipoljski Srbi*, prir. Borisav Čeliković, 665–679. Preštampano iz *Istorijskog časopisa XXIX-XXX* (Beograd 1983).
- Urošević, Atanasije. 2012. „O galipoljskim Srbima”. U *Galipoljski Srbi*, prir. Borisav Čeliković, 657–663. Beograd: Službeni glasnik i SANU. Preštampano iz *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, XVI–XVIII (Beograd 1971).
- Zirojević, Olga. 2012. „Jedan prilog istoriji Galipoljskih Srba”. U *Galipoljski Srbi*, prir. Borisav Čeliković, 699-702. Beograd: Službeni glasnik i SANU. Preštampano iz *Zbornik Matice srpske za istoriju 44*. (Novi Sad 1991).

Слике

Центар данашњег Пехчева. Теренски снимак

Старе турске куће у које је насељавано и више галипољских породица по доласку у Пехчево. Данашњи изглед. Теренски снимак

Стари документ на старотурском и арапском писму коју је донет из Бајрамича.
Власништво (м1959)

Унутрашњост капеле Галипољца у којој се чува икона св Петке коју су носили у свим својим сеобама и донели у Бајрамич. И данас је у функцији.
Теренски снимак.⁸

Примљено / Received: 11. 04. 2018.

Прихваћено / Accepted: 30. 10. 2018.

---

⁸ По раширеном сазнању мојих казивача Галипољци су у својој првој сеоби носили и звона са цркве. Како у другој то нису могли да ураде бацили су га у бунар у Бајрамичу.